

Regulacija in izmuzljivost sovražnega govora:
med družbeno škodo in nujnostjo strukturnih sprememb

Avtorica: Nina Žnidaršič

Predlog zakona o medijih (Zmed-1), ki je trenutno v teku državnozbornske obravnave, po dveh desetletjih ponuja nove, pravnoformalne rešitve k izboljšanju in reguliranju delovanja medijev ter prispeva k urejanju medijske krajine v Sloveniji. Čeprav je predlog zakona o medijih nujna poteza pri urejanju že načetega položaja in materialnih pogojev medijev oziroma novinarskih institucij v samostojni Sloveniji – in ponuja dobre rešitve –, pa se z njim odpira več vprašanj, (političnih) razprav in dilem. Te se predvsem osredotočajo na regulacijo tistih pojmov in pojavov, ki v sami praksi predstavljajo izmuzljivost in normativno nedoločljivost, pogosto pa sežejo v vprašanje kolektivne ter politične odgovornosti, etike, uveljavljanje demokracije, politične (ne)enakosti, človeške integritete in dostojanstva.

Takšen izmuzljiv pojem predstavlja **sovražni govor**. Ta pomeni vse forme izražanja in govora, ki spodbujajo, promovirajo in legitimirajo sovraštvo do posameznika ali skupine ljudi, in sicer deluje izključevalno, pogloblja in vzpostavlja družbene ter politične razlike. Sovražni govor zajema pojave, kot so rasizem, ksenofobija, antisemitizem, homofobija idr., in izraža nestrpnost do drugačnosti. Z nestrpnostjo pa se izničuje možnost solidarnosti, ki je oblika političnega prijateljstva z namenom kolektivno dobrega. Ustavno gledano je sovražni govor kolizija dveh človekovih pravic, na eni strani pravice do svobodnega izražanja (39. člen Ustave RS) in na drugi strani pravice do osebnega dostojanstva ter varnosti (34. člen Ustave RS) in predstavlja tudi direktno kršitev 63. člena Ustave RS. Pravnoformalno prepovedovanje/omejevanje sovražnega govora, tudi v obliki kazenskih sankcij ter prepoznavanje tega kot prekršek, predstavlja »uraden« regulativni mehanizem družbenega pojava/stanja, ki povzroča družbeno škodo posameznikom ali skupinam ljudi. Različne razprave, ki se odpirajo ob razmislekih in pomislekih o regulaciji sovražnega govora, se večkrat osredotočijo na pravico do svobodnega izražanja in pluralnost različnih stališč ter percepcij, redko pa se v te vključi **pomembnost politične odgovornosti** in zavedanje, da so **meje avtonomije** (svobode) posameznika pogojevane z njegovim **bivanjem in delovanjem v medčloveškem svetu**. Pojem strpnost že sam po sebi intenzivira družbeno-politične neenakosti, saj je ta utemeljen na sprejemanju, ki ne spregleda medčloveških razlik – z nestrpnostjo, ki je negacija strpnosti in je praviloma vključena v opredelitev sovražnega govora, pa ta neenakost z razliko postane izhodišče za ustvarjanje neposredne forme izključevanja posameznikov in skupin iz polja družbenega in političnega. (Ne)strpnost že v svojem temelju ne išče kolektivnosti, temveč predpostavlja individualno, kolektivno različnost in drugačnost. Ravno nasprotno pa pojem solidarnost deluje inkluzivno, po principu politične enakosti in pluralnosti ter inherentno vsebuje moment kolektivnosti.

Zahteva po jačanju regulacije sovražnega govora in uvedbi strožjih sankcij zanj nemalokrat deluje kot **zastranitev od realne družbene klime** in današnjih **materialnih pogojev bivanja**, v katerega se vpletajo čedalje večje družbene, ekonomske, politične in globalne neenakosti – prav **ta pa je gojišče sovražnega govora**. Regulacija sovražnega govora tako nazadnje deluje le kot **površinski korektiv**, ki **zataji** kritično premišljevanje o razmerjih **neenake družbene moči in razpravo o nujnosti strukturnih sprememb**, ki bi delovale v smeri socialne integracije, distributivne pravičnosti in izravnave pluralnost družbenih pozicij po principu politične enakosti ter avtonomije. Bistvo problema torej leži v ideološkosti družbene formacije in karakteristikah družbenih vezi, v krizi liberalne demokracije, ki v zadnjem obdobju celo postaja iliberalna.

Mediji oziroma novinarske institucije zgodovinsko predstavljajo družbeni podsistem, prek katerega se (so)uveljavlja potencial demokratičnosti. Njihov namen je vzpostavljati odprto in kritično držo do sveta ter do družbeno-političnih problemov, ki načenjajo in posežejo v družbeno demokracijo ter distributivno pravičnost. Kompleksnost uresničevanja tega v praksi pogosto predstavlja razpetost med normativnim idealom, kako naj bi mediji ter novinarske institucije morali delovati, in empirično dejanskostjo, saj ti praviloma delujejo v preseku z družbeno-političnim kontekstom in sistemom. Ali pa so celo njun (re)producent. Politično-ekonomski ustroj, materialni pogoji in delovanje medijev ter novinarskih institucij tako prej predstavljajo **odslikavo družbenih problemov in manifestirajo krizo sistema**, kot pa odražajo njihovo (aktivno) razreševanje. S predlogom zakona o medijih se medijem oziroma novinarskim institucijam nalaga večjo (so)odgovornost pri preprečevanju in (samo)reguliranju sovražnega govora. Mediji tako postanejo zgolj še eden od družbenih podsistemov, na katerega se *preloži* (samo)odgovornost in se pri tem zataji pomembnost politične (kolektivne) odgovornosti na makro, nacionalnem ter državnem nivoju. Ne nazadnje pa tudi do materialnih pogojev in perečega kadrovskega položaja novinarskih institucij.

Predlog novega zakona o medijih vsebuje več členov o preprečevanju sovraštva v medijih: 14. člen se osredotoča na upravičenost financiranja projektov in programov, kjer je eno izmed meril tudi *»spoštovanje prepovedi spodbujanja nasilja ali sovraštva in ščuvanja k storitvi terorističnih kaznivih dejanj«*; 53. člen, *»prepoved spodbujanja nasilja ali sovraštva in ščuvanja k storitvi terorističnih kaznivih dejanj«*, se približuje opredelitvi sovražnega govora; 55. člen določa *»pravila za komentiranje«*, ki od medijev zahteva oblikovanje teh pravil oziroma od izdajateljev zahteva umik komentarjev, ki *»spodbujajo nasilje ali sovraštvo do skupine oseb ali člana skupine na podlagi spola, rase, barve kože, etičnega ali socialnega porekla, genetskih značilnosti, jezika, vere ali prepričanja, političnega ali drugega mnenja, pripadnosti narodnostni manjšini, premoženja, rojstva, invalidnosti, starosti, spolne usmerjenosti ali državljanstva«*; 58. člen vsebuje omejitve pri oglaševanju in prepoved sovražnih vsebin ter vsebin, ki načnejo človeško dostojanstvo. Šesti razdelek kazenskih določb v 102. členu smatra spodbujanje sovraštva za hujši prekršek (globa od 2.000 do 20.000 evrov) in v 103. členu neoblikovanje in javne neobjave pravil za

komentiranje kot lažji prekršek (globa od 1.000 do 10.000 eurov). Nadzor nad izvajanjem tega zakona je v 97. členu dodeljen Inšpektoratu RS za kulturo in medije.

Trenutni predlog zakona o medijih vključuje različne mehanizme, ki stopijo korak naprej k **ustreznejši regulaciji in sankcioniranju sovražnega govora**: varovanje javnega interesa in izvajanje zakona v obliki inšpekcijskega nadzora, odstranitev nezakonitih sovražnih vsebin in vsebin, ki posegajo v dostojanstvo posameznika ali skupine, sankcioniranje medijev v primeru, ko dopuščajo objavo sovražnih ter nezaželenih vsebin. Kljub temu pa **ostaja več opredelitvenih vrzeli in konkretnih določitev, kaj sovražna vsebina je ali ni**, v katerih primerih in kako se določa kazenska sankcija in kdo je nosilec odgovornosti: celoten medij, novinarska institucija, urednik, uredništvo, novinar itd. Sovražne vsebine in nezaželeno komentiranje ostajajo podvrženi **arbitrarni samoregulaciji** in medijski/novinarski odgovornosti (npr. zasledovanje etičnih kodeksov kot poklicnih zavez). Pri tem ostaja neopredeljena nujnost (politične) **neodvisnosti inšpektorata** kot državne institucije in strokovna presoja, ki bi konkretno in jasno opredelila, kaj sovražna vsebina je, pa tudi kako naj se izvršuje obveza za preprečevanje sovražnih vsebin in kako naj poteka (interni) nadzor sovražnega komentiranja pod medijskimi objavami. V tem pogledu so »pravila za komentiranje« ohlapna, samoreglativna določitev, ki ne pove, kdo bo znotraj medija izvrševal nadzor nad (ne)upoštevanjem teh pravil pri komentiranju (npr. funkcija skrbnika za sovražni govor znotraj institucije). Kritika regulacije sovražnega govora v medijih torej poraja več dilem kot končnih odločitev, kar primarno izhaja iz tega, da je **pojem izmuzljiv in v praksi celovito nedoločljiv ter razpoznaven**. V tem pogledu je nujen distanciran, makro političen pogled, ki predvsem pomeni razširjen panoramski ter kontekstualni pogled v trenutno družbeno klimo in vseprisotne sistemske težave na različnih področjih: denimo neoliberalizacija in neavtonomija tistih družbenih podsistemov, ki bi sicer morali delovati v smeri socialne pravičnosti (npr. dostopno javno zdravstvo) in razkrivanja problemov, ki posegajo v ter klestijo družbeno demokracijo (npr. novinarske institucije in znanstvena sfera).

V (post)tranzicijskem obdobju se je s procesi **privatizacije in komercializacije** medijev/novinarskih institucij in s postavljanjem kapitalskih (partikularnih) interesov pred politično (kolektivno) odgovornostjo pričel preobrazati politično-ekonomski ustroj vseh družbenih podsistemov. Prav tako (eksistencialni) položaj posameznika, ki je ujet v neprestano negotovost in prekaren položaj. Odgovornost države in politike pri razreševanju nastalih težav se je čedalje bolj umikala v ozadje, v ospredje pa je stopila **neoliberalna anti-politika in individualizirana samo-odgovornost**. Prihodnost, ki je pravzaprav politično vprašanje, tako ostaja težko zamisljiva. Namesto zagotavljanje podpore medijem in novinarskim institucijam v obliki ustreznih materialnih pogojev in materialne varnosti, ki je eden od predpogojev za ustvarjanje kvalitetnih ter poglobljenih vsebin, in razreševanja perečih kadrovskih vprašanj (podhranjenost), se je dopuščalo (o)siromašenje medijev in tokove privatizacije, ki polagajo interes v **profitabilnost, komercializacijo ter senzacionalizem** in zasledujejo idejo **ekonomije pozornosti**. Korelacija med odsotnostjo državne odgovornosti do medijev, ki bi te sploh prepoznala kot pomembne (so)tvorce demokratičnosti, in

siromašenjem njihovih materialnih pogojev je med drugim vodila v to, da so tudi **mediji postali odsev, (re)producenti in podpihovalci sovražnega govora**. Regulacija sovražnega govora v medijih tako ostaja zgolj površinski korektiv, ki (za)taji dosedanje makro strukturne spremembe, sistemske probleme in (pre)moč zasebnih kapitalskih interesov. Z zagovorom medijske/novinarske (samo)regulativne odgovornosti torej ne bi smela biti poudarjena zgolj odgovornost, ki jo sicer nosijo te institucije, temveč bi ta morala odsevati državno, politično in celostno kolektivno odgovornost do razreševanja povečujočih družbenih, ekonomskih in političnih neenakosti.

Predlog leži v krepitevi socialnih transferjev in porazdelitvi družbeno-politične moči, kar je predpogoj za avtonomijo in integriteto posameznika, kolektiva, institucije ter njene profesionalnosti, uveljavljanje demokratičnosti in (neposredne) politične participacije. Redefinicija *statusa quo*, nujnost strukturnih sprememb v obliki zmanjševanja neenakosti in povečevanje družbene blaginje pa način za *odpravljanje* inflacije regulativnih korektivov, ki na dolgi rok predstavljajo le več birokratizma kot *realnega* razreševanja problemov. **Pojmovna izmuzljivost in nedoločljivost sovražnega govora** – s čimer se srečuje tudi aktualen predlog zakona o medijih – daje vedeti, da je ta predvsem **stvar politike in političnosti**, za njegovo odpravo pa nujna kolektiven, političen angažma in pravičnost; odsotnost takšnega prepoznanja pa je siceršnji problem, ki ga trenutno ni mogoče splošiti zgolj na slovenski nacionalni kontekst.